

Makalenin Geliş Tarihi: 19 Aralık 2019
Makalenin Kabul Tarihi: 20 Nisan 2020

KENTSEL YOKSULLUK VE GENÇLERİN YOKSULLUĞU DENEYİMLEME BİÇİMLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI: DENİZLİ ÖRNEĞİ*

A FIELDWORK ON URBAN POVERTY AND YOUTH'S WAY OF EXPERIENCING POVERTY:
THE CASE OF DENİZLİ

Gül Aktaş**

Öz

Yoksulluk konusu farklı bilimlerin temel inceleme nesnesi olarak uzun yıllar tartışılan önemli sorunsal alanlardan biridir. Yoksulluk, ülkenin gelişmişlik düzeyine, kişi başına düşen milli gelire, bireylerin sosyal ve fiziki açıdan yaşamsal fırsatlara erişimine, işgücü piyasasının istihdam hacmi ve dağılımına, ülke içindeki siyasi ve ekonomik kararların bireylerin yaşamsal memnuniyetlerini ne şekilde etkilediğine yönelik bir dizi parametreye göre şekillendiği için tek bir tanım üzerinde uzlaşmak olanaksız gözükmektedir. O yüzden yoksulluğu tanımlarken sadece ekonomik ve siyasi süreçle bağlantılı olmanın ötesinde sosyal, kültürel süreçleri ve bireylerin beklentilerini de içeren geniş bir yelpaze içinde değerlendirmek gerekir.

Kentsel yaşam içinde barınma, sosyal güvenlik, eğitimde fırsat eşitliği, meslek edinme, hukuksal hakların bireye sağladığı yasal zemin, sosyal ve siyasal alanda karar mekanizmalarına katılım gibi konular kentsel yoksulluğu belirleyen temel süreçlerdir.

Kentleşmenin temel dinamikleri içinde baktığımızda bireyler, yoksulluğu farklı şekillerde deneyimlemektedir. Bu çalışma, Denizli kent merkezinde yaşayan 19-24 yaş aralığındaki gençlerin yoksulluğu hangi açılardan deneyimlediğini

* Bu çalışma, 19-21 Eylül 2019 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen IX. Ulusal Sosyoloji Kongresinde "Kentsel Yoksulluk ve Gençlerin Yoksulluğu Deneyimleme Biçimleri Üzerine Bir Alan Çalışması" başlığıyla sunulan bildirinin kapsam olarak genişletilmiş halidir.

** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0001-6424-4256.

onların bakış açılarından yola çıkarak ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu çerçevede gençlerin demografik özellikleri, ikamet ettikleri coğrafi konum, eğitim ve kültürel birikimleri gibi farklılıklardan yola çıkarak yoksulluğu nasıl tanımladıkları, yaşadıkları temel güçlüklerin neler olduğu sorununa onların söylemlerinden yola çıkarak ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma bulgularına göre gençlerin yoksulluk kapsamında en derin ve temel sorunları, eğitim ve meslek edinme imkânlarının sınırlılıkları, sosyal güvenlik açısından yaşanan bölgenin taşıdığı riskler, kültürel etkinliklere katılma konusunda yeterli gelire sahip olamama, yoksulluk sarmalından kurtulmanın yolunun özellikle kadın katılımcılar açısından evlilikle çözümleneceği düşüncesi öne çıkanlardan birkaçıdır.

Anahtar Kelimeler: *Yoksulluk, Kent, Kentsel Yoksulluk, Genç ve Yoksulluk.*

Abstract

Poverty is one of the important problematic areas that have been discussed for many years as the main object of study of different sciences. It seems impossible to compromise on a single definition since poverty is shaped according to a series of parameters related to the level of development of the country, national income per capita, access of individuals to social and physical opportunities, employment volume and distribution of the labor market, and how the political and economic decisions in the country affect the vital satisfaction of individuals. Therefore, when defining poverty, it is necessary not only to be connected to the economic and political process, but also to evaluate the social, cultural processes and the expectations of individuals in a wide range.

Topics such as sheltering, social security, equal opportunities in education, getting a profession, the legal basis that provide legal rights for individuals, participation in social and political decision making mechanisms are main processes that urban poverty is determined by them.

When we look at the basic dynamics of urbanization, individuals experience poverty in different ways. This study aims to reveal how young peoples, who are between 19 and 24 ages, have been experiencing poverty from their point of view. In this context, the problem of how young people define poverty and their basic difficulties are tried to be reached by their discourse based on differences such as demographic characteristics, geographical location, education and cultural accumulation of young people.

According to the findings of the research, the most deep and basic problems of the youth in terms of poverty, the limitations of the opportunities of education and occupation, the risks of the region in terms of social security, not having sufficient income to participate in cultural activities, and the way of getting rid of the poverty spiral, especially among women participants, are thought to be solved by marriage is a few of the prominent ones.

Keywords: *Poverty, Urban, Urban Poverty, Youth and Poverty.*

Kentsel Yoksulluğu Sosyolojik Açıdan Okumak

Yoksulluğun küreselleştiği dünyada, varsıllık ve yoksulluğun anlamları değişmekte, yoksulluk deneyimi, bir yandan ortak bir algı ve zihniyet dünyası yaratarak yoksulların yaşadığı hayatı aynileştirmekte diğer yandan, tüketimci toplumda mevcut yoksunluk çeşitlenmekte, karmaşık ve çok yönlü bir sorun yumağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Neticede, birbirinden farklı saiklerle ortaya çıkan yoksulluk, hem dünyada hem de ülkemizde giderek yaygın bir sosyal afete dönüşmekte ve önemli sosyal sorunlara kaynaklık etmektedir.

Başta sosyal dışlanma, mekânsal kutuplaşma, suç ve şiddet olayları, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, ailesel parçalanma, boşanma, konut sorunu, yoksulluk kültürü, depresyon ve psikolojik incinme gibi değişik türden bireysel/sosyal sorunlar yoksulluğun ateşlediği sorun alanları olarak varlıklarını güçlü bir şekilde hissettirmektedirler (Aytaç, 2013; XIII).

Sosyolojik açıdan, yoksullukla ilgili çalışmalar iki ana görüş etrafında şekillenmektedir. Bunlardan ilki olan Amerikan temelli görüşe göre, bütün süreçlerde ve toplumda varlığını sürdüren ve alt sınıf kavramı çerçevesinde incelenmekte olan yoksulluk, globalleşmeyle artış göstermektedir (Oktik, 2008:21).

Bu görüşe göre; Amerikan hükümeti yoksulluğun kesin ve net bir tanımını yapar: Hayatını sürdürebilmek için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan insan yoksuldur. Buna göre yoksulluk sınırı, bir ailenin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek yıllık gelir miktarını ifade eder. Bu sınırın altında olan aileler ise fakir olarak tanımlanır. Yoksulluk sınırı, yalnızca vergi öncesi para gelirin dayanamakta olup gıda, sağlık, toplu konut ve diğer gayri nakdi faydaları içermez. Miktar, ailedeki birey sayısına göre değişebilir ve her yıl enflasyon oranına göre yeniden belirlenir. Bununla birlikte bölgesel yaşam farklılıklarını dikkate almaz (Newman, 2013; 160).

Fransız sosyal bilimcilerin benimsediği ve sosyal dışlanmayı ana hareket noktası olarak kabul eden araştırmalar yoksulluk konusunda ikinci sosyolojik görüşü oluşturmaktadırlar. Global pazarın gücü, ulus-devletin gittikçe zayıflamasını beraberinde getirirken, varlığına gereksinim duyulmayan gruplar sistematik olarak dışlanmakta ve yoksulluğa itilmektedir. Bu iki görüşte ortak yan, yoksulluğun globalleşmeyle birlikte derinleşerek bazı sosyal grupları daha fazla etkiliyor olmasıdır (Oktik, 2008:21). Dolayısıyla yoksulluk, “küresel”in “yerel” ile buluştuğu bir fenomen olarak düşünülebilir (Buffoni, 2009; 317).

Sosyal dışlanma, kimilerine göre yoksulluğu da içeren geniş bir terimken kimilerine göre yoksulluğun bir nedeni ya da bir sonucudur. Yoksulluğu sosyal dışlanmanın bir parçası olarak görenlere göre yoksulluk en önemli dışlayıcı öğedir. Yoksullar gelir yetersizliklerinin yanı sıra zenginlerin sahip olduğu fırsatlara ve seçim serbestisine de sahip değildir. Birçok araştırma bu iki olgunun birbirinden bağımsız olmakla beraber birbiriyle ilişkili sosyal olgular olduğunu tespit etmiştir (Şahin, 2009; 17-20).

Bugün küresel ekonomide yaşanan radikal dönüşümler, geleneksel dayanışma ağlarının, aile-akrabalık, arkadaşlık, komşuluk örüntülerinin çöküşte oluşu yoksulluğun dramatik boyutlarda deneyimlenmesine sebebiyet vermektedir. Yoksulluğun kentlerde tecrübe edilişi ise, hiç olmadığı kadar şiddetlidir (İlhan, 2013; 170).

Yoksulluk ile ilgili çalışmaların içinde sıkça rastladığımız, “Kent Yoksulları” kavramı, 1996 yılında Birleşmiş Milletler HABİTAT raporunda literatüre geçmiştir. Bu rapora göre, nüfusun kentlerde yaşayan kesiminin, çeşitli nedenlerle, tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari bir geçim standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara ve konuta ulaşamaması, barınma yoksulluğu ile beraber davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından sorunlara yol

açabilecek bir konumda olması durumu olarak açıklanmıştır (Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç, 2002; 201).

Özellikle modernleşme, kapitalizm ve globalleşmenin görüldüğü toplumlarda yaşanan sınıfsal eşitsizlikler kentsel alanlarda yaşanan yoksulluğu daha da derinleştirmekte ve kentsel yoksulluk önemli bir gündem olarak farklı açılardan tartışılmaktadır.

Sanayileşme ve kentleşmeye bağlı göç hareketlerinin kentlerde yoğunlaştırdığı nüfusun, iş edinme ve yaşam koşullarını iyileştirme olanaklarının daralması, kentsel yoksulluğun temel sorunsallarından biridir. Kentsel yoksulluk, çalışan kesimler için de geçerlidir. Ücret düzeylerinin düşmesi ve toplumsal hizmetlerin ticarileşerek paralı hale gelmesi, çalışan kesimleri yoksulluk sınırının altına çekerken, işsizler, diğer çalışamayan engelliler, yaşlılar, çocuklar ile kadınlar ve gençler gibi ev içi emeği ücretsiz olan kesimler yoksulluk düzeyinin en altında yer almaktadırlar (T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Kent Şurası 2009; 35). Sağlık ve güvenlik, konut edinme imkânlarından eşit düzeyde yararlanmak, siyasal ve sosyal karar süreçlerine katılım, eğitim ve gelir açısından eşit imkânlarla sahip olmak, kültürel etkinliklerin içinde yer alabilmek gibi geniş bir yelpazede ortaya çıkabilecek sorunlar kentsel yoksulluğun farklı görünümleridir.

Küreselleşme süreciyle, izole ve yalnızlaşmış toplumsal grupların mekânsal konumları, riskli toplumsal grupların içeriğini zenginleştirmektedir. Yeni dönemde kent mekânında yoksullaşan kitleler izole ve yalnızlaşma süreçleriyle geleceğe dönük olarak algıladıkları riskleri dönüştürecek kapasiteden uzak görünmektedir. Bu durum adı geçen grupların beklenti düzeyini düşürmekte ve geleceği dönüştürme çabalarını azaltmaktadır. Geleceğin belirsiz ve tehlikelerle dolu olduğu bilgisine sahip yoksul kitleler, geleceğe ait beklenti düzeylerini karamsarlık içerisinde, hep kötüyü bekleyen bir çerçeve içerisinde şekillendirmektedir. Küreselleşme sürecinin ulus-devletin karar alma süreçlerini geriletmesi sonucu ortaya çıkan belirsizlik durumu yeni yaşama stratejilerinin belirlenmesi için gerekli olan karar alma süreçlerini de zayıflatmaktadır. Kente yeni gelen/kente tutunamayıp kent içi hareketliliğe başlayan toplumsal gruplar, kentte kendilerinin riskli gruplar olarak tanımlandıkları bölgelere yerleşmektedirler (Yılmaz, 2008; 166).

Kentsel yoksulluk; kentin sosyal hiyerarşisini, geleneksel sosyal tabakalarını erozyona uğratarak daha yoksul ya da dip/sınıfaltı dediğimiz bir dışarıda kalan potansiyele açık kapı bırakmaktadır. Geleneksel orta tabakalar zamanla erimekte, alt tabakalar daha alt, dip katmanlara kaymakta, umarsız, yükselme umudunu kaybetmiş, gelecek korkusu içinde olan geniş bir dezavantajlı sınıf kök salmaktadır. Diğer bir ifadeyle modern kentlerdeki yakıcı yoksulluk koşulları, sınıfsal açıdan yeni risk grupları, sosyal marjinalizasyonlar ya da farklılık, ayırım, dışlama ve ötekilik üzerinden varlığını hissettiren yaşam alanları ortaya çıkarmaktadır. Özellikle de yoksulluğun derecesi ve ileri mahrumiyet koşullarına bağlı olarak genel toplumsal sistemin hakim standartlarından uzaklaşan sosyal kesimler ve onlara dair yaşam tarzları, mahalleler ve kültürel tradisyonlar oluşmaktadır. Bunlar içerisinde özellikle batılı toplumlarda kristalize şeklinde kendisini gösteren sınıf altı kesimler ve onların yaşam

biçimleri, yoksulluk etrafında beliren değersel zayıflama ve yaşam desenlerini çok iyi örneklemektedir (Aytaç, 2016; 140).

Kentsel yoksulluk algısında kentsel mekânın anlamı ve bireylerin beklentisi önem taşımaktadır. “İnsan, kentsel mekândan, hem fiziksel ihtiyaçlarını, hem de sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılama işlevi üstlenmesini bekler ve zaten kentsel mekân da insanın; iletişim, ulaşım, bilgi ve mal alış-verişi, ortak paylaşım, tanıdıklarla karşılaşma, kendini bir ‘yer’e ait hissetme (mekânsal, zamansal ve sosyal olarak), yeni kişilerle tanışma, kendini ‘bulma’ ve kendini ‘unutma’ gibi birçok değişik ve bazıları birbirleriyle çelişen ihtiyacına cevap veren bir mekândır (Engincan, 2015; 115).

Ülkemizde kent yoksulluğu genel olarak göç olgusuna ve sosyo-ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Yoksul kesimlerin güçsüzlüğünü, sessizliğini, dışlanmışlığını ve genel olarak korunaksızlığını imgeleyen kent yoksulluğu, işsizlik, sürekli artan hayat pahalılığı ve çeşitlenen harcama kalemleri karşısında ücretlerin sabit kalması, ücretsiz izinler/geçici işten çıkarmalar, düzenli gelir/kaynak yokluğu, sürekli bir meskende ikamet edememe, eğitim ve sağlık imkânlarından mahrumiyet, aile geçimsizliği, psikolojik sorunların artması vs. ile birbirini destekleyip pekiştirmekte ve bütün bu riskleri artan bir trendde kitlelere yaymaktadır (İlhan, 2013; 170-171).

Hızlı kentleşme, yatay ve dikey göç hareketleri sonucunda yerleşim alanlarının yeniden değişim ve dönüşüme uğraması, nüfusun demografik yapısı kentin iç dinamiklerini ve bu dinamiklerin birbirleri ile etkileşimini farklı açılardan etkilemektedir (Yılmaz, 2008; 165). Bu noktadan yaklaştığımızda kentsel ayrışma olarak da tanımlayabileceğimiz yoksul kesimin kentin belli mekânlarda toplanması kentsel yoksulluğa ilişkin çözüm stratejilerinin mekânlar üzerinden yeniden analiz edilmesini de gerekli kılacaktır. Kentin bu mekânları kırdan göç eden kesimin genellikle kentin gecekondu dediğimiz mahallerine yerleşmeleri ile oluşur. Göçle gelen bireyler bu mahallelerde hem kamusal kaynaklardan hem de özel sektörün sunmuş olduğu kaynaklardan daha az yararlanır. Bu durum ise söz konusu kesim arasında kaynaklara erişim noktasında bir takım çatışma ve rekabetin de temellerini oluşturur. Kaynaklara erişim ve karar mekanizmalarından yoksun olan bu kesim, gücün eşitsiz dağılımına bağlı olarak duydukları endişeden dolayı öfke ve şiddet eğilimlerine başvurmak durumunda kalabilirlerken çözümlenemeyecek sorunların da başlangıcını oluştururlar.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın Katılımcı Grubu

Bir ülkenin geleceğinde önemli yere sahip olan gençlerin kentte yaşadıkları sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarını özelde yoksulluk boyutundan nasıl tanımladıkları, yoksulluğu deneyimleme biçimleri, “yoksulluk halleri”nin gençlerin gözünden nasıl değerlendirildiği önemli bir sosyolojik meseledir. Bu nedenle çalışmanın ana eksenini, kentte yaşayan gençlerin yoksulluğu kendi anlam dünyalarına tuttukları aynadan nasıl gördükleri ve yorumladıkları üzerine şekillenmektedir.

Bu çerçevede çalışma, Denizli kent merkezinde yaşayan gençlerin yoksulluğu hangi açılardan deneyimlediğini onların bakış açılarından yola çıkarak ortaya koymayı hedeflemiştir. Çalışmanın katılımcı grubunu, Denizli’de ikamet eden 19-24 yaş aralığındaki gençler oluşturmaktadır. Maksimum çeşitlilik ve kartopu örneklemin kullanıldığı bu çalışmada Denizli kent merkezinin alt sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahip üç mahallesi (Sevindik, Karşıyaka ve Fatih) seçilmiştir. Sevindik mahallesinden 17, Karşıyaka mahallesinden 15, Fatih mahallesinden ise 18 genç ile görüşmeler yapılmıştır. Bunlardan 25’i kadın, 25’i ise erkek katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmaya katılan gençlerden sadece 9’u Denizlili olmakla birlikte geri kalan katılımcılar Doğu ve Güneydoğudan göçle gelmişlerdir.

Çalışmanın Veri Toplama Teknikleri

Yoksulluk ve yoksulluğun deneyimlenme biçimleri farklı açılardan ele alınması gereken çok boyutlu bir alandır. O yüzden sadece ekonomik gelir, kültürel araçlara erişim imkânı ve sosyal koşullar yoksulluk sorunsalını anlamak için yeterli ölçekler değildir. Yoksulluk, ekonomik kategorinin farklı parametreleri olmanın ötesinde sınıfsal yapının doğurduğu eşitsizlikler, ailenin sosyal, kültürel ve ekonomik sermaye kaynaklarının yetersizliği, istihdam olanaklarının sınırlı olması, yaşamsal fırsatlara erişim imkânları ve yoksulluğun bireyler tarafından nasıl okunduğu ile ilgili ölçeklerle değerlendirilebilir. Dolayısıyla söz konusu yoksulluğun tanımlanmasında ve yorumlanmasında toplumsal yaşam içinde bireyin durduğu nokta önemlidir. Toplumsal ilişkiler ağı içinde birey eğitim, meslek, statü, yaşadığı yer ile ilgili dışlandığını hissettiği an kendisini “yoksul olarak” tanımlayabilir. O yüzden bireyin kendisini hangi toplumsal sınıf içinde gördüğü kendi yaşam öyküsünden beslendiği için yoksulluğu tanımlarken öznel deneyimler önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede yoksulluğu tanımlayan temel belirleyenlerden en önemlisi, ailenin içinde bulunduğu sosyo-kültürel ve ekonomik zemindir. Çünkü, yoksulluk sorunsalı gelir azlığı, alt statülü mahallelerde yaşama, kentin imkânlarından yararlanamama, adalet, sağlık, eğitim hizmetlerinden tam anlamıyla istifade edememe gerçeği ile ilişkili bir olgudur ve ilk olarak toplumun en küçük birimi olan aileyi etkiler (Ergun, C., Koçancı, M., 2017; 203).

Bu bağlamda toplumun kabul edebileceği bir asgari hayat düzeyinin belirlenmesinde uzmanlar yerine bunu en iyi bilen ve deneyimleyen fertlerin görüşlerini dikkate almak yoksulluğu tanımlamada önemli bir belirleyendir. Diğer bir ifadeyle; yoksullar belirlenirken kişilerin kendilerini yoksul hissedip hissetmediği esas alınmalıdır (Gerşil ve Yeşilyurt, 2014; 3).

Bu noktadan baktığımızda; yoksulluk sorunuyla ilgili çözüm arayışlarının iki temel doğrultusunun olduğu gözlenmektedir. Bunlardan birisi, yoksulluğun ölçülmesi, sayısallaştırılması ve toplumlar arası karşılaştırılmalarına uygun hale getirilmesine yönelik çabalardır. Yoksulluğun ölçülmesi ile ilgili diğer arayışlar yoksulluğun ölçülmesinden ziyade onun nasıl, nerede, kimlerle deneyimlendiğiyle ilgilenmektedir. İlk yaklaşım yoksulluk konusunu teknik bir sorun olarak ele alırken, diğer yaklaşım tüm sosyo-kültürel içerimleriyle beraber sosyolojik bir mesele olarak kavramaktadır. Yoksulluğun sosyolojik bir kavram olarak

ele alınışı, yoksul öznenin kimliğini (örneğin genç mi, yaşlı mı, erkek mi, kadın mı veya yerli mi göçmen mi) olduğunu önemli kıldığı gibi, yoksulluğun yeniden üretiminde rol oynayabilecek kültürel faktörleri de gözden geçirmeyi gerektirmektedir (Bıçk, 2013; 143).

Yoksulluk, kentlerde yaşanan çeşitli toplumsal sorunlara ve son yıllarda gündemde olan intihar, suç, şiddet gibi toplumun tümünü ilgilendiren toplumsal konulara da kaynaklık etmektedir. Bu sebeple yoksulluk, bireysel düzlemde yaşanan sorunlara indirgenemeyecek kadar gündelik yaşama ve topluma dönük bir sorundur. O nedenle sosyal koşulları da içine alan “yoksulluk halleri”ni anlamak için onu deneyimleyenlerin yoksulluğu algılama, anlamlandırma biçimlerine açıklık kazandırmak ve yoksulluğun genel toplumsal görünümünü ortaya koymak önemli bir veri tabanı sağlayacaktır.

Bu çerçevede çalışma, nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşme ile 50 kişiye yarı yapılandırılmış görüşme formları uygulanarak yapılmıştır. Çalışmada yoksulluk tanımları araştırma öznesinin bakış açısından verilmeye çalışılmıştır. Özellikle gençlerin eğitim fırsatlarına erişimi, iş gücü piyasasındaki durumları, sosyal ve kültürel araçlara erişim imkânları, yaşanan bölgenin gençler açısından taşıdığı güvenlik ve risk unsurları, yoksulluğun çözümüne ilişkin beklentileri çalışmada cevap aranan sorular olmuştur. Araştırmanın verileri beş ay süren saha çalışması sonucunda toplanmıştır.

Çalışmanın Veri Analiz Süreci

Araştırmanın veri analizinde açık, eksen ve seçici kodlamalar yapılmış ve uygun temalar oluşturulmuştur. Araştırmada derinlemesine görüşmelerle elde edilen verilerden öne çıkan temel konular tematik olarak analiz edilmiştir. Bu çerçevede çalışmada ilk olarak araştırma sorularından, genç katılımcıların sorulara verdiği yanıtlarda öne çıkan temel temalardan hareketle açık kodlama yapılmıştır. Açık kodlamalarla elde edilen temalar arasındaki bağlantılara bakılarak birbiriyle bağlantılı temalar birleştirilmiş ve tek bir tema altında toplanarak eksen kodlama yapılmıştır. Son kodlama olan seçici kodlama ile de merkezi temalar belirlenerek diğer temaların merkezi temalarla olan ilişkileri kontrol edilmiştir. Bu aşamada ham metinler yeniden okunarak çalışma temaları son biçimini almıştır.

Bulgular

Gençlerin Yoksulluğu Deneyimleme Biçimleri

Eğitim ve Mesleki İmkânlara Erişim Açısından

Yoksulluk sorunsalı dikkate alınmaksızın gençlerin temel sorunlarının başında, eğitim fırsatlarına erişim ve meslek edinme konusunda eşitsizlikler gelmektedir. Özellikle kentin kenar mahallelerine gidildikçe ailedeki üyelerin sayısı, ebeveynlerin eğitim düzeyleri, yaşam koşullarının ağırlaşması ve yaşanan bölgenin iç dinamikleri bu sorunların daha fazla hissedilmesine sebep olmaktadır. Görüşmeciler söz konusu sorunları kendi yaşam deneyimlerinden yola çıkarak şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Ben lise terkim. Sebebi benim yaşadığım yer gecekondu bölgesi. Yakın diye babam beni oturduğumuz yere yakın okula yazdırdı. Okulda çok fazla madde bağımlıları vardı.

Yani uyuşturucu kullananlar çoktu. İçmeyi de dışlıyorlardı. Babama anlattığımda okuma sen en iyisi, bir meslek öğren dedi ve beni okula göndermedi. Ben ilk başlarda bu duruma çok sevinmişim. Ama sonra artık babam sürekli bir yerde çalış deyince bir kuaförde çırak olarak çok az bir paraya çalışmak zorunda kaldım. Benim okul arkadaşlarımdan ortamı beğenmediği için başka okullara yazılmak için çok çabalayanlar oldu ve başardılar. Babamda öyle yapabiliirdi. İşin kolayına kaçtı. Annemde zaten bir eğitimi yok, bu duruma hiç karışmadı. Şimdi az maaşa haftanın altı günü çalışıyorum. Ama böyle ne uzar ne kısalırım gibi geliyor” (Ö.Ç., 23 yaşında, Karşıyaka).

“Benim annem-babam ikisi de ilkokul mezunu. Biz üç kardeşiz. Ben liseyi bitirdim. Ama annem-babam bir iş bul çalış. Üniversiteyi okuyup işsiz kalacağına şimdiden bir meslek sahibi olursun dedi. Amcamın sanayide oto tamir yeri var. Orda çalışıyorum iki yıldır. Okusam iyiydi. Şimdi askere gittiğimde okul okusaydım belki mesleğimle ilgili bir iş vereceklerdi. Uzun dönem askerlik yapmak zorunda kalmayacaktım. Ama annem-babam gerek görmedi. Benimde ne yalan söylüyüm işime geldi. Ama şimdi daha çok para kazanırım diyebileceğim bir mesleğim ve umudum yok. Bilmiyorum yani ilerde ne olur” (S.M., 19 yaşında, Sevindik).

Özellikle gençlerin aile içi dinamikler sebebiyle eğitimlerini tamamlamadan iş hayatına atılmak zorunda bırakılmaları, ev içinde çocuk, yaşlı ve engellilerin bulunması sebebiyle gençlerin bakım hizmetleri için eğitimlerini aksatmak ve/veya yarıda bırakmak zorunda kalmaları yoksulluğu tetikleyen önemli sebeplerden biridir. Bu konuda görüşme yaptığımız gençler şunları aktarmıştır:

“Bizim buralarda okuyup iyi yerlere gelen insan pek çıkmaz. Niye? Çünkü, anne-babalar için öyle bir umut kapısı yoktur. Burda yaşayanların çoğu ekme derdine düşmüş. Gününü kurtarmaya çalışıyorlar. Okumaktan önce karnımızı doyurmak bizim en büyük amacımız” (S.D., 24 yaşında, Fatih).

“Annem ve babam çalışıyorlar. Evde iki tane yaşlımız var. Babaannemin gözü görmüyor. Dedem de Alzheimer. Onları evde tek başına birkaç kez bırakmak zorunda kaldık. Az kalsın yangın çıkaracaklardı. Onlara birinin bakması gerekiyordu. Önceden köydelerdi, köylü yardım ediyordu, yani komşuları. Sonra babam yanımıza alınca bizim bakmamız gerekti. Bu iş bana düştü. Lise birinci sınıf terkim. Okuyamadım. Yemek yapıyorum, yaşlılara bakıyorum. Öyle yani” (G.E., 22 yaşında, Sevindik).

Gündelik yaşamlarını çeşitli güçlüklerle idame ettirmeye çalışan ve yaşam koşullarının oldukça ağır olduğu kentin alt sosyo-ekonomik bölgelerinde yaşayan genç katılımcılar, ekonomik sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu noktada gençlerin anlatılarına baktığımızda, temel ihtiyaçlarını yeterince karşılayamayan, eğitim giderlerinin aile açısından karşılanması en zor harcama kalemi olarak değerlendirildiği bir manzara karşımıza çıkmaktadır. Anlatılardan da anlaşıldığı üzere bireylerin yaşam koşullarına bağlı olarak temel ihtiyaçların önem sırası içinde eğitim daha alt sıralarda gelmektedir. Bununla birlikte kronik yoksulluk olarak değerlendirebileceğimiz yaşam boyu devam eden yoksulluk olgusu gençlerin anlatılarına göre ailenin eğitim düzeyi ve gelecek beklentileri ile de yakından ilgilidir. Yoksul aileler, içinde buldukları sosyo-kültürel ve ekonomik yaşam döngüsünü çocuklarının eğitimlerini yarıda keserek yeniden üretmektedirler. Böylelikle yoksulluk bir sonraki kuşağa aktarılan bir sorun yumağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ataerkil bakış açısının çıkış noktası olarak kız çocuklarının eğitimlerini bir başka şehirde devam etmesinin beraberinde riskler getireceğine olan inanç, görüşme yaptığımız kadın katılımcılar tarafından dile getirilen bir başka yoksulluk sorunsalıdır. Liseden sonra üniversiteyi kazanmasına rağmen okula gönderilmediğini genç kadın katılımcı şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Ben dershaneye gönderilmedim. Özellikle annem orda bir erkekle tanışır yanlış yola sapar diye beni göndermediğini akrabalarımıza söylerken çok defa duydum. Evde kendi imkânlarıyla çalıştım. Aslında bizim ailenin ekonomik durumu beni dershaneye gönderemeyecek kadar çok kötü değildir. Parasızlıktan değil yani. Arkadaşlarımın dershane notlarına çalışarak ve test kitapları alarak iki yıllık meslek yüksekokulunu kazandım. Üstelik Aydın gibi yakın bir şehirde. Göndermediler beni. Sonra zor bela ikna edip oturduğum yere yakın bir markette işe girdim. Çünkü artık evdekilere tahammülüm kalmamıştı ve onlara kendimi bir şekilde ispatlamak istiyordum. Ama çok zor koşullarda düşük maaşa çalışıyorum. Okusaydım bu rezilliği çekmezdim yani” (S.Ç., 24 yaşında, Sevindik).

Görüşmelerde dikkat çeken bir konu da gençlerin özellikle genç kadın katılımcıların eğitimlerini yarıda bırakmalarında özellikle annenin evlilik ve ev kadını olma yönünde mesajlar vermesi etkili olmaktadır. Araştırma kapsamında annelerin, kız çocuklarını her şeyden önce “iyi yemek yapabilecek, ev içi rollerinin gereklerini en iyi şekilde gerçekleştirecek, iyi bir eş ve anne olabilecek özelliklere sahip olmalarının evliliğin ön koşulu olduğuna ikna etmeleri” sıkça rastlanılan bir durumdur. Dolayısıyla geleneksel anlayışın bir devamı olan erken yaş evlilikleri yoksul bölgelerde önemli bir sorun alanı olarak varlığını hissettirmektedir. Bu konuda görüşülen gençlerden bir kısmı şunları aktarmıştır:

“Annem sen de benim gibi sefalet içinde yaşama diyordu hep. Ben liseyi bitirdikten sonra görücüler geldi. Kendi iş yeri olan biriyle görücü usulü evlendim. Aslında çok gönlüm yoktu. Ama beni takıyla hediyeyle, maddi şeylerle ikna ettiler. Evdeki durumumuzda çok iyi olmadığı için öyle kabul ettim. İki yıllık evliyim. Çalışmıyorum. Kocam ilk başlardaki gibi yumuşak başlı değil. Bazen para istediğimde daha dün verdim ya diyor. Öyle olunca evlendiğime pişman oluyorum. Niye o zaman beni evlenmeden önce parayla pulla kandırdılar” (S.D., Karşıyaka, 22 yaşında).

“Annem eve sürekli misafir çağırırdı. Okuldan her geldiğimde mutlaka evde birileri olurdu ve onlara çay demle, ikram yap, bulaşık yıka, onlar gittikten sonra temizlik yap. Bıkmıştım annemin misafirlerinden. Annem öğrendiğin sana yaptığın bana diyerek okuldan çok bana ev işleri nasıl çekip çevrilir onu öğretti. Şimdi çok yemeği yapıyorum. Ama okulum geri kaldı” (S. E., Karşıyaka, 20 yaşında).

Görüşmelerden elde ettiğimiz verilere baktığımızda, yoksulluk sınırında yaşayan ve temel yaşam haklarına ulaşamayan kadınların, özellikle kız çocuklarının kurtuluşunu “evlilik ve evlilik için gerekli olduğunu düşündükleri ev kadınlığı rollerini yerine getirebilecek yeterliliğe sahip olma” olarak gördükleri bir anlayış vardır. Fakat eğitim ve meslek yaşamını tamamlayamayan kız çocuklarının evlendikten sonra aile içinde yaşadıkları sorunlar, yoksulluğun farklı görünümüyle toplumdaki karşısına çözülmesi gereken bir sorun olarak tekrar çıkmaktadır.

Bu noktada, Dördüncü Dünya Kadın Konferansında ele alınan temel konulardan biri olan kadın ve yoksulluğun özdeşleştiği söylem karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu konferansta, kadın ve kız çocukların yoksul kesim içindeki oranlarının yükseldiği, bu durumun ekonomik küreselleşme sonucu ülkelerin karşılıklı bağımlılıklarına, sürekli büyüme ve kalkınma mücadeleleri içinde dünya ekonomisinin riskler ve belirsizlikler taşıdığına bağlı olduğu gerçeği vurgulanmıştır. Bu tespitler bağlamında dünyada yaşanan söz konusu süreç daha çok kadınların yaşam alanlarına yansımakta ve kadın yoksulluğu kronik hale gelmektedir. Bu konferansta yoksullukla mücadelenin en önemli unsurunun kadının güçlendirilmesi olduğu dile getirilmiştir (Ersöz, 2003; 74). Bu nedenle özellikle eğitimleri yarıda bırakılan, ev içi sorumluluklarla sarmalanan ve meslek hayatında kalifiye olmayan işlerde çalışmak zorunda olan kadınların yoksullukları çözüm bekleyen önemli bir toplumsal sorundur.

Sosyal ve Kültürel Araçlara Erişim İmkânları Açısından Karşılaştıkları Güçlükler

Birleşmiş Milletler yoksulluğu, “yeterli yaşam standartlarına ulaşma ve diğer sivil, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal haklardan yararlanma açısından gerekli kaynaklardan, yapabilirliklerden, seçeneklerden, güvenlikten ve güçten sürekli ya da kronik olarak yoksul oluşla belirlenen bir insanlık durumu” olarak tanımlamaktadır (BM, 2001).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ise yoksulluğu, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlayarak, kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesini engellemiştir (Arpacıoğlu, Yıldırım, 2011; 67).

Kentsel yoksulluk, özellikle kentin kenar mahallelerinde yaşayan insanların kentle uyumunu ve kentle bütünleşmesini engellediği için bireyler kendilerini “öteki” olarak görme, “sosyal dışlanma”ya maruz kalma gibi sorunların içinde bulurlar. Bunun bir adım ötesinde ise kişi kendisini toplumsal yaşamın içinde değersiz, yalnızlaşmış ve yabancılaşmış, aidiyet duygusunu yitirmiş olarak görebilir. Yapmış olduğumuz çalışmada genç katılımcıların önemli bir kısmı yoksulluklarını dile getirirken yaşadıkları mahallenin yoksul bölge olarak tanımlanmasından dolayı bir dışlanma yaşadıklarını ve bu durumun toplumun farklı platformlarında yapacakları girişimlere (iş başvurusu yapma, evlilik sürecine adım atma vb. durumlarda) engel olduğunu belirtmişlerdir. Bu tür durumlarda “sürekli erteleme, çekingen bir tavır sergileme, sessiz kalma, endişe yaşama, öfke duyma, nefret etme” gibi davranış biçimleri geliştirdiklerini dile getirmişlerdir.

Kentsel toplumsal yaşam atmosferinde ortaya çıkan dışlanmışlık psikolojisiyle yaşama tutunma olgusu, somut olarak 1960’ların sonlarından itibaren özellikle Batı toplumlarında görülmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren sosyo-kültürel ve ekonomik alanda görülen bunalımlarla birlikte “refah devletinin çöküşü, imalat sanayinin emeğin ucuz olduğu gelişmekte olan ülkelere doğru olan göçü, post-endüstriyalizmin ortaya çıkışı, emek arzı ihtiyacının giderek azalması ve bunun sonucunda uzun dönemli işsizliğin doğuşu, yani

yoksul kitlelerin işsizlik ya da düşük nitelikli iş girdabına girmeye başlaması, sistemsel gereksinimin azalmasını hızlandıran temel nedenler olarak kabul edilmektedir”. Kent içerisinde yaşayan oldukça önemli bir oranı temsil eden kentli kitleye yönelik ortaya çıkan bu sistemsel gereksinimin hızlı bir şekilde azalması, sosyal dışlanmayı da dramatik bir biçimde artırmıştır. Sosyal yoksunlukların kaynağı olarak sosyal dışlanma ve bunun mekânsal ifadesi olan mekânsal yarıma kavramı, yoksulluk tartışmalarındaki yerini almıştır. “Sosyal dışlanmayla-yoksulluk ilişkisi şöyle kurulabilir: Eğer birey, bir sosyal dışlanmaya muhatap ise topluma etkin olarak katılmada sınırlı bir yapabilirliğe (capability) sahiptir” (Akt. Karakaş, 2010; 11).

Toplumsal yaşama aktif olarak katılmada yapabilirliğin sınırlanması; yoksulları toplumsal işlevlerinden yoksun duruma düşürmekte, günümüz emek piyasasından, siyasal süreçlerden ve toplumsal ilişki ağlarından dışlamaktadır. Bu, onların toplumsal pozisyonlarını, politik etkinliklerini ve iyileşme olasılıklarını da geniş ölçüde etkileyerek yoksulluklarını kronikleştirmektedir. Sistemin bu kitleye ihtiyaç duymaması, bu kitlenin de sistemle bütünleşme beklentisinin kalmaması, aynı yaşama alanında ve aynı insanlık durumu ortamında bulunulmasına rağmen ayrı dünyaların kurulmasıyla sonuçlanmaktadır. Batı toplumlarında özellikle de Avrupa Birliği ülkelerinde görülen bu durum, toplumsal bütünleşmeye zarar veren bir gelişme olarak algılandığı için, tedavisi gerekli ve mümkün bir hastalık olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu yeni yoksulluk psikolojisi oldukça sorunlu ve sıkıntılı durumlara yol açmaktadır. Yoksullar sahip oldukları yetersizlik ve yoksunluklar nedeniyle çoğu zaman utangaç, kaba, kirli, sessiz ya da tam tersi saldırgan ruh hallerinde bulunarak toplumdan kendi kendilerini dışlarken, toplumun yoksul olmayan kesimi tarafından da dışarıda görülme eğilimiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Karakaş, 2010; 11).

Bu çerçeveden baktığımızda görüşmenin gerçekleştiği yoksul mahallelerdeki gençlerin sosyo-kültürel araçlara erişim imkânlarının sınırlılığı onların daha geniş toplumsal sistemden dışlanmalarına da sebep olmaktadır. Kendilerini zaman zaman “yalnız”, “toplum içinde terk edilmiş”, “sosyal ilişkilerden soyutlanmış”, “toplumun hiçbir kesimine ait olamamış”, “kültürel yaşam içinde var olma duygusunu yaşayamamış” olarak hisseden gençler bu konudaki tecrübelerini şu şekilde aktarmışlardır:

“Az maaşla zor koşullarda geçinen bir aileyiz. Kendi mahallemizin kralıyız ama başka bir mekâna gittiğimizde üstümüze başımıza, bazen de tipimize bakıp bizi es geçiyorlar. İster istemez kendimizi ele veriyoruz. İnsan bence giydiğiyle, konuştuğuyla değerlendirilmemeli. İyi niyetli mi ondan haber verin siz. Ama bizi iyi niyetli de görmüyorlar bazen. Tepeden bakıyorlar. O zaman çok öfkeleniyorum, onlara düşündüklerinin yanlış olduğunu söyleyemediğim için” (S.Ç., 21 yaşında, Sevindik).

“Benim sesim çok güzel. Arkadaşlarım da hep der. Ama bu yeteneğimi nasıl insanlara gösterebilirim bilmiyorum. İmkanlarımız yok yani” (I.K., 22 yaşında, Karşıyaka).

“Bana sorarsanız biz yoksul bir aile değiliz. Yiyecek ekmeğimiz var, babamın en azından düşük de olsa maaşı var. Kardeşlerim okula gidiyor. Ama her zaman ya da en azından haftada bir eve et girmiyor, eski tip mobilyalarımız var, sobalı gecekondular bir

evimiz var. Okulda arkadaşlarımın da genelde bize yakın durumları var. Ama bize göre bir tık durumu daha iyi olan, mesela arabası olan aileler var. Kendi aramızda bile arkadaşlık yaparken bu ayırım oluyor. Durumu iyi olanlar ile olmayanlar yani. Bir arkadaşım bir keresinde evine arkadaşımı davet etmişti. Senin evinin bu kadar kötü olduğunu bilmiyordum deyip arkadaşımı üzen bir kız vardı. Yani ne yapsak da biz buyuz. Yani başkalarının gözünde düşük seviyedeyiz” (T.S., 19 yaşında, Karşıyaka).

“Daha ortaokuldayken törenimiz olacaktı. Mezuniyet töreni yani. Böyle arkadaşlarım güzel kıyafetler bir yerlerden bulup buluşturdu. Ben öyle pahalı bişey alamadım. Anneme babama da üzülür diye söyleyemedim. Törene bir bahane uydurup katılmadım. O gece çok ağlamıştım. Kötü bişey insanın kendi mezuniyetine gidememesi, bu sadece bir kere olacaktı. Her zamanki kıyafetle gitsem de olmayacaktı. Durumumuz iyi olsaydı da ben de o törene güzel bir kıyafetle katılabilseydim” (K.Ç. 21 yaşında, Sevindik).

“Bazen anneme, babama, kardeşlerime bakıyorum ve kendimize acıyorum. Yaşadığımız bu hayatta herkes bizi hor görüyor.” (S.C.,20, Fatih).

“Annem evlere temizliğe gidiyor. Annem hep derki kiminin eskisi kiminin de yenisi oluyor”. İlk başlarda anlamamıştım. Sonra anladım ki annem evlere gittiğinde eski diye evin sahibinin bize verdikleri bizim yenimiz olurdu. Ben hiç çarşı bilmem. Hiç mağazadan gidip şunu da beğendim kendi beğendiğimi alıyım diyemedim. Başkalarının eskisi bizim yenimiz oldu. Ama isterdim bir şeyi de ben kendi isteğimle alabileyim” (K.İ., 23 yaşında).

Gençlerin aile içindeki sahip oldukları olanaklar ve bu olanakların sınırlılığı onların yoksulluğunu daha da derinleştirmektedir. Gençler, yoksulluklarını tanımlarken başkalarının gözünden kendilerinin nasıl algılandığına bakmaktadırlar. Bu durum, onların içinde buldukları sosyal bağlamdan kopmalarına ve kendilerine yabancılaşmalarına da neden olmaktadır. Kent yoksulluğu içinde gençler, içinde buldukları çekirdek toplumsal gruplarda (akraba ve komşuluk ilişkileri gibi) benzer yaşam öykülerine sahip oldukları için kabul görürken daha geniş toplumsal platformlarda değersizlik duygusu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum görüşme yaptığımız katılımcıların söylemlerinde zaman zaman dile getirilmiştir. En çok dile getirilen ise, yoksul oldukları için kendilerini toplumdan izole edildikleri kanısına vardıklarında kimi zaman sosyal ortamlarda geri planda kalmaya, susmaya yönelirken kimi zamanda öfke, kin ve nefret duymaya yönelik davranış geliştirdikleri yönündedir. Toplumun farklı yaşam alanlarında ilgi görmeyen, kimi zaman ötelenen gençler, bu süreci bir süre sonra kanıksadıklarında ise her yerde ve her zaman diliminde benzer tavırlarla karşılaşacaklarına dair bir algı sürecine girmektedirler. Bu durum gençlerin toplumsal yaşamda adım atacakları birçok iş ve ilişkide geri koşanda kalmalarına neden olmaktadır. Bu konuda görüşmeciler şunları aktarmıştır:

“Birileri bize nerede oturuyorsun dediklerinde Sevindik, Karşıyaka dersek nasılsa bunlar Sevindik’ten çıktıysa işsizdir, eğitimsizdir, cahildir, bir işe yaramaz diye bakıyorlar. İnsanlar geldikleri yere göre değerlendiriliyor. Kimse buna bir iş versek, denesek bir belki de işi öğrenecek, iyi yapacak demiyor. Ben liseyi bitirdikten sonra iş ilanlarına başvurduğum. Formda ikamet adresimi yazıyorum doğal olarak. Çok fazla soruşturuyorlar. Annemi, babamı, kardeşlerimi, eğitimlerini, ne iş yaptıklarını gibi gibi bir sürü soru. Sonra da bizi ararız diyorlar bir şey çıkmıyor” (P.İ., 23 yaşında, Sevindik).

“Ben kendi mahallem ve kendi bölgemin dışında kendimi güvende hissetmiyorum. Çünkü burda herkes üç aşağı beş yukarı aynı durumda olduğu için parasızlık nedir biliyoruz, hayat koşulları bizi erken yaşta çalıştırmaya itti. Biz altı kardeşiz. Annem

temizliğe gidiyor, ben de kardeşlerime bakıyorum. Ben okumadım. Lise birinci sınıfta bırakmak zorunda kaldım. Burda olmak, evde olmak, kendi mahallede olmak bana güven veriyor. Çarşıya gittiğimde sanki birileri beni itip düşürecekmiş gibi korkuyorum, tedirgin oluyorum” (S.D., 19 yaşında, Karşıyaka).

“Yoksul olmak kötü bir şey. Böyle olmasını biz istemedik ki. Bakıyorum da annem, babam, kardeşlerim ne kadar kötü bir hayatı yaşıyor. İşte bunlara kafayı çok taktığımda evden dışarı çıkasım gelmiyor. İnsan yüzü görmek istemiyorum. Ne kadar istesem de milyoner olamayacağım. Bizim hedefler düşük yani, amaç yaşayacak kadar paramızın olması” (S.C.,20 yaşında, Fatih).

Ailenin ekonomik, sosyal ve kültürel sermayesi gençlerin yaşamın farklı alanlarındaki fırsatlara erişimini güçleştirmektedir. Özellikle yerleşim yerinin kent merkezinden uzakta olması ve ulaşım araçlarının maddi açıdan pahalı olması gençlerin sosyo-kültürel etkinliklere ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Bu konuda görüşmeciler şunları aktarmıştır:

“Bazen arkadaşlarla sinema izlemeye gitmek istiyoruz. Ama yol parası, sinema bileti, orda belki bir iki bişey canımız isteyecek yiyeceğiz. Bakıyoruz ki yetmeyecek. Kendimize bir bahane bulup üzülmemeye çalışıyoruz” (M.E., 22 yaşında, Fatih)

“Ben kursa yazılacaktım. Voleybol kursuna. Maaşımı babama ve evdeki kardeşimin masraflarına verdiğim için yazılamadım. Belediyenin bu konuda ücretsiz kursları var. Ama ben çalıştığım için saatleri bana uymuyor. Bir spor etkinliğimiz olsa iyi olacak. Ama maalesef ancak karnımızı doyuracak kadar yaşıyoruz. Ötesi yok bizde” (H.Ö., 23 yaşında, Fatih).

“Biz bazen kız arkadaşlarla Denizli merkezde yapılan konserlere gitmek istiyoruz. Tabii ki halka açık, ücretsiz olan konserlere. Geç saatlerde başlayıp bittiği için katılamıyoruz. Babam uzun yol şoförü. Bazen günlerce gelmediği oluyor. Gelince de çoğunlukla yorgun oluyor. Bizi konserden sonra alacak kimse olmadığı için gidemiyoruz” (S.T., 19 yaşında, Sevindik).

“Arkadaşlarımla bir kafede oturup bir şeyler yiyip, içmek istiyorum. Ama harçlığım buna yetmiyor. Ben de bir bahaneyle kafeye giden arkadaşlardan uzaklaşıyorum” (A.Y., 20 yaşında, Karşıyaka).

Yaşanılan Bölgenin Taşıdığı Güvenlik ve Risk Unsurları Açısından

Araştırma yaptığımız üç mahalleyi kentsel yoksulluk boyutundan ele aldığımızda eğitim sürecini yarıda bırakmış, düzenli geliri ve sağlık güvencesi olmayan, kalifiye olmayan işlerde çalışan, göç ile geldikleri kent merkezinde “sosyal dışlanma ve yabancılaşmaya” maruz kalmış, uyum sorunu yaşayan gençlerin çoğunlukta olduğu bir tablo ile karşılaşmaktayız. Gençlerin görüşmelerde cümle aralarında sıklıkla belirttikleri en önemli sorun, mekânın sosyal ve fiziksel açıdan taşıdığı güvenlik ve risk unsurlarıdır. Araştırma yaptığımız sahanın; düzenli bir işi, geliri ve sağlık güvencesi olmayan, eğitimlerini yarıda bırakmış, farklı kültürlerden göç ile gelen bireylerin bir arada yaşadığı yerleşim yeri olması sebebiyle yoksulluğun farklı görünümünün izini sürmek mümkündür. Özellikle bölgenin kozmopolit yapısı, insan çeşitliliği orada yaşayan bireylerin-özellikle kadınların- tedbirli ve dikkatli olmalarına ve risk unsurlarını bertaraf etmek için kendilerince bir koruma kalkını geliştirmelerine neden olmaktadır. Araştırma kapsamında görüşme yaptığımız kadın katılımcı gençler yaşadıkları sosyal çevrenin sınırlılıklarından bahsederken erkek görüşmecilerden farklı olarak yoksul mahallelerin kendine göre bir güvenlik sorunu

olduğunun altını çizmiştir. Geç saatlerde okuldan, işten eve dönerken her tür tehlikenin bölgede kol gezdiği, sokakta yeterli güvenlik önlemleri olmadığı için zaman zaman istenmeyen durumların yaşandığı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Geç saatlerde sokakların tek başına dolaşmak için uygun olmadığını belirten gençler bu konuda tedirginlik yaşadıklarının da altını çizmişlerdir. Görüşmeciler bu konudaki yaşadıklarını şu cümlelerle aktarmışlardır:

“Bizim mahallede madde kullanan ve daha çok akşam geç saatlerde parkta toplanan birkaç kişi görüyorum. Ailelerimizde tedirgin oluyor bu duruma. Ama bir çözüm olmuyor. Ordan kovuyorlar aşağı mahallede bir park bulup oraya toplanıyorlar” (S.S., 21 yaşında, Fatih).

“Buralarda aileler kız çocuklarını belli bir saatten sonra, özellikle hava karardıktan sonra dışarı çıkarmazlar. Çünkü ortalık pek tekin değildir” (S.D., 19 yaşında, Karşıyaka).

“Burada hiç daha önce karşılaşmadığımız insanlarla karşılaşıyoruz. Dışardan çok gelen insanlar oldu. Daha çok çalışmak için gelenler. Tipleri pek güven vermiyor. O yüzden herkesle arkadaş olunmuyor. Bilmiyorsun ki ne amaçla sana yaklaştığını” (E.D., 19 yaşında, Sevinlik).

Gençlerin Yoksulluğun Çözümüne İlişkin Beklentileri

Toplumsal yapıyı besleyen sosyo-kültürel ve fiziki koşullar aynı zamanda bireyin yaşamını belirleyen ana referans noktalarıdır. Dolayısıyla yoksulluk ve yoksulluğun deneyimlenme biçimi mevcut yapının sosyo-kültürel ve fiziki şartlarının birey tarafından nasıl okunduğunu da belirler.

Bu bağlamda yapılan araştırmada kentsel alanda yoksulluğu deneyimleyen gençlerin söylemlerinde sağlıklı fiziki ve sosyal koşullara sahip olmadıkları, bu nedenle toplumla bütünleşme ve uyum sağlama noktasında ciddi engellerle karşılaştıkları yönündedir. Gençlerin karşı karşıya kaldığı en temel sorunların başında yaşadıkları evlerin sağlıklı koşullarda oluşu (metrekare olarak küçük evlerde kendilerine ait bir odanın olmadığı, özellikle kışın ısınma sorunlarını sıkça yaşadıkları, soba ile ısınmanın yetersiz olduğu, hane içi nüfusa yaşlıların da katılması ile kalabalık ortamda ders çalışmak veya dinlenmek zorunda kaldıkları), çamaşır, bulaşık makinası gibi yaşamı kolaylaştıracak araçların sınırlılığı dile getirilen önemli sorunların başında gelmektedir. Dolayısıyla mekân üzerinden okumalara baktığımızda yaşanan bölgenin önemli bir sorun alanı, gençlerin yaşadıkları evlerdeki imkânların sınırlılığıdır. Özellikle soba ile evin ısıtılması ve evin fiziksel açıdan ihtiyaçları karşılayamaması (oda sayısının yetersiz olması, cam ve kapıların yeterli korunaklılığa sahip olmaması) çözüm bekleyen önemli sorunlardan bir kaçıdır. Gençler bu konuda devletin kendilerine maliyet açısından külfet getirmeyecek yaşanabilir evler tahsis etmelerini beklemektedirler.

Bununla birlikte işsizlik, eğitimlerini tamamlamak için gerekli olan kaynakların sınırlı olması (maddi sınırlılıklar, yaşlı, çocuk ve engellilerin bakım hizmetlerini yerine getirecek birimlere erişim güçlüğü), sosyal ve sağlık güvencesinden yoksun olmak, mahalledeki

heterojen yapının kendi içinde risk ve güven sorunlarını beraberinde getirmesi gibi konular yaşanan sorunların farklı içerimleridir.

Görüşme yaptığımız gençler çoğunlukla kalifiye olmayan işlerde düşük ücrete çalışmak zorunda kaldıklarını ve eğitimlerini yarıda bıraktıklarını dile getirmiştir. Gençler, “yoksulluğun anne-babalarından kendilerine bırakılan bir miras olduğu ve onların da bu mirası kendi çocuklarına ve ailelerine taşıyacakları” yönünde karamsar bir tablo çizmektedirler. Dolayısıyla gençlerin gözünde yoksulluk, kuşaklar arasında aktarılan, onların yaşamlarının her alanına nüfus eden ve yeniden üretilen kolektif bir yaşam biçimine dönüşmektedir. Yoksulluk derinleştikçe ve nesilden nesile aktarıldıkça yoksulluğun doğurduğu koşulların değişemeyeceğine yönelik yaygın inanış da kendini sürekli beslenmektedir.

Görüşme yaptığımız gençler yoksulluğa ilişkin her ne kadar karamsar bir tablo çizseler de yoksulluğun çözümüne ilişkin beklentileri ve umutları da satır aralarında dile getirilmektedir. Bu beklentilerden ilki, eğitimlerini yarıda bırakmadan devam edebilmeleri ve meslek öğrenmeleri için ücretsiz kursların verilmesidir. Bu konuda görüşmeciler şunları aktarmıştır:

“Üniversiteyi kazanamamak bile en azından liseyi bitirip bir meslekte en iyi olma imkânı için fırsatlar tanınmalı. Mesela iyi bir terzi olmak, iyi bir fırıncı olmak, iyi bir araba tamircisi olmak belki bizim hayatımızı kurtarır”(Ş.E., 24 yaşında, Fatih).

“Ben üniversiteyi kazanıp kendimi bu hayattan kurtarmak isterdim. Bu konuda devlet bizim gibi durumu kötü olanlara üniversite okuması için kontenjan tanısa, sınavsız geçiş hakkı yani. Engellilere sağladıkları kontenjan gibi. Bir de belli kişilere değil de, ya da ne biliyim bir kriter koyarak değil de yoksulların hepsine karşılıksız burs verse, yurt imkânı tanısa. İsterse ikinci yılda başarılı olmayanlardan bu bursu kesse. Ama ilk başta bu imkânlardan yararlanabilmemiz için bize fırsat tanısa”(Ç.S., 19 yaşında, Sevindik).

Gençlerin yoksullukla ilgili sorun alanlarından biri de işsizliktir. Eğitim düzeyi düşük olan gençler daha çok ya fiziksel güç gerektiren ağır işlerde ya da uzun çalışma saatleri ile sürekli ayakta kalmaları gereken işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Kardeş sayısının çok olduğu, annenin genellikle ev kadını olarak ev içinde geleneksel rollerle sarmalandığı ve babanın maaşının evin geçimine yetmemesi sebebiyle bir başka gelire ihtiyaç duymaları çocukların da iş hayatına erken atılmalarına sebep olmaktadır. Bu durum yoksulluğun daha derin yaşanmasına ve gençlerin sosyal eşitsizliklerle mücadele etmek için erken yaşlarda ağır sorumluluklar almasına sebep olmaktadır. Genellikle öncelikli olarak evin büyük erkek çocuğu ya da evin en büyük kız çocuğu çalışma yaşamına erken atılmakta ve toplumsal yaşamın beraberinde getirdiği sorunlarla erken yaşta yüzleşmektedirler. Gençler bu konuda ailelerin imkânlarının sınırlılıklarını görmekte fakat eğitimin yoksulluktan kurtulmanın temel belirleyeni olduğu konusunda hem fikir gözükmemektedirler. Bu konuda görüşmeciler şunları aktarmıştır:

“Aslında iyi bir eğitim alabilsek, iyi bir işimiz, evimiz ve yaşamımız olacak. İyi kazanacağız. İsteddiğimiz şeylere daha rahat kavuşacağız”(B.A., 24 yaşında, Sevindik).

“Eğitim şart diyorlar ya aynen öyle. İyi bir mesleğimiz olsa her yerde sözümüz geçer. Anne babamızı gururlandırırız” (K.Ş., 23 yaşında, Fatih).

Görüşme kapsamında gençlerin dile getirdiği önemli beklentilerden biri, kentin bütününden ayrılmadan, dışlanmadan, öteki olarak görülmeden yaşamlarını devam ettirmeleri yönündedir. Özellikle iş başvurularında, evlilik ve arkadaşlık seçimlerinde ötekileştirilmemek en çok arzu ettikleri konudur. Okulda öğretmen ve arkadaşları tarafından ayrımcılığa maruz kalmadan, sağlık sektöründe eşit haklara sahip, tüm yaşamsal fırsatlardan birey olarak eşit bir biçimde yararlanmak ve toplumda görünür olmak yoksulluğun çözümü olarak görülmektedir. Bu konuda katılımcılar şunları aktarmıştır.

“Ben okula gittiğimde, bir mağazaya girdiğimde bana küçümseyici ve horlayıcı bakmasınlar. Bazen bunu çok bariz bir şekilde hissedebiliyorum”(A.T., 21 yaşında, Fatih).

“Ben yaşamadım, ama bir arkadaşım anlatıyor. Bizim mahalleden bir arkadaş okuldan bir arkadaşını eve ödev yapalım diye çağırmış. Eve çağıran arkadaşın annesi hırlı mı hırsız mı kimdir onlar deyip gitmesini istememiş. Arkadaşı aynen böyle söylemiş annesinin ne dediğini. Yani böyle bizi tanımadan baştan karalamasınlar. Bu bence aşağılayıcı bir durum. Onların arkadaşlıkları sonra aile yüzünden bitti” (S.Ç., 19 yaşında, Karşıya).

Sonuç

Kentsel yoksulluk, kentin temel dinamiklerinden, sosyal ve ekonomik yapının hiyerarşik biçimlenişinden, ülkenin içinde bulunduğu siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullardan etkilenir. Yoksulluğun en derin hissedildiği tabaka ise alt tabakadır. Kentin alt katmanlarına gidildikçe yaşamsal fırsatlara erişim, eğitim ve sağlık imkânlarından yararlanma, geleceğe daha umut ve beklenti ile bakabilme gücü zayıflamaktadır. Özellikle eğitim imkânlarını yarıda bırakmak zorunda kalan, erken yaşta sağlıksız koşullarda meslek yaşamına atılan ve mesleki deformasyona maruz kalan, yoksulluktan kurtulmanın yolunun evlilikle çözüleceğine dair inanç geliştiren gençler yoksulluk açısından dezavantajlı kesimi oluşturmaktadır. Yoksulluğun ve yoksunluğun derecesi arttıkça kendilerini mevcut sosyo-kültürel ortamdan dışlanmış ve ayrıştırılmış hissetmektedirler.

Denizli'nin alt sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklere sahip üç mahallesinde yapılan bu çalışmada yoksulluk sarmalında olan gençler, toplumun geneli içinde kendilerine özgü bir yoksulluk tanımı yapmaktadırlar. Yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre gençler, yoksulluk tanımlamaları kapsamında kendileri ve ailelerine ilişkin “öz değer yitimi” içinde oldukları yönünde bir inanç geliştirmektedirler. Aile-akrabalık ve komşuluk üçgeni içinde kendilerini güvende hisseden gençler aynı zamanda yardımlaşma, değer verilme ve dayanışma ağlarını daha sağlıklı kurabilmektedir. Özellikle mahalle kültürü içinde yetişen gençler mahalledeki diğer bireyler kadar bir yaşam standardına sahip oldukları için aidiyet duygularını daha derin yaşamaktadır. Fakat, daha büyük toplumsal sistem içinde kendilerini “ötekileştirilen, hor görülen ve değersizleştirilen” bir konumda görmektedirler. Bu durum bireylerde “öz değer yitimi”ni beslemektedir. Katılımcı gençler çözümün eşit toplumsal haklara sahip olmakla mümkün olduğunu kendi yaşam öykülerinden damıtarak anlatmaktadırlar.

Kentsel yoksulluğun gençler özelinde tartışıldığı bu çalışmada mekânsal yoksunluk da gençlerin üzerinde durduğu temel konulardan biridir. Sağlıksız evlerde, yaşam kalitelerini besleyecek temel ihtiyaçlardan (yeterli oda sayısı, ısınma biçimi, beslenme vb.) yoksun olan gençler koşulların iyileştirilmesi yönünde beklenti ve aynı zamanda kaygılarını dile getirmişlerdir. Mekânsal imkânların sınırlılığı gençlerin sosyal, kültürel ve ruhsal dünyalarını da tahribata uğratmaktadır. Gençler özellikle mekân düzleminde hayat şartlarını iyileştirebilirlerse toplumsal yaşam içinde var olma noktasında daha büyük istek ve umut besleyeceklerini satır aralarında iletmişlerdir.

Denilebilir ki kentte varsıllık-yoksulluk bağlamında ortaya çıkan ikili yapı bireylerin yaşamında kristalize olmuş bir şekilde kendini göstermektedir. Kentin kenar mahallerinde yaşayan ve yaşama farklı noktalardan tutunmaya çalışan gençler içinde buldukları sosyo-kültürel ve ekonomik yapıyı anlamaya çalışırken bu yapının iyileştirilmesi yönünde de beklenti içine girmektedirler. Kent ile bütünleşememe, kentin sunduğu fırsatlardan eşit oranda yararlanamama, yoksulluğun ailenin içinde bulunduğu döngü ile yeniden ve yeniden üretilmesi, yoksulluk kültürü üzerinden toplumsallaşma, içinde bulunduğu koşulların değişemeyeceğine dair inancı içselleştirme gençlerin yoksulluk konusundaki temel sorunlarıdır. Bu şekilde yoksulluk gençler açısından kronik hale gelmektedir. Yapıyı değiştiremeyeceklerini anlayan gençler zaman zaman yaşama ve beklentilere ilişkin algılarını değiştirme yoluna gittiklerini belirtmişlerdir.

Kaynakça

- ARPACIOĞLU, Özge, YILDIRIM, Metin; “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4 (2), Niğde 2011, s. 60-76.
- AYTAÇ, Ömer; “Kent, Yoksulluk ve Sosyal Düzensizlik Potansiyeli, *Mukaddime*, 7(1), 2016, s.135-155.
- AYTAÇ, Ömer; “Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek”, (Ed. Ömer Aytaç, Süleyman İlhan), *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2013.
- BIÇKI, Doğan; “Kentsel Yoksulluğun Kültüralist Okumaları”, (Ed. Ömer Aytaç, Süleyman İlhan), *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2013.
- BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi; *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar, Yoksulluk ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Anlaşması*, 2001.
- BUFFONİ, Laura; “Küreselleşmiş Koşullarda Yoksulluğu Yeniden Düşünmek”, (Ed. Anthony Giddens), (Çev. Günseli Altaylar), *Sosyoloji*, Say Yayınları, İstanbul, 2009).
- ENGİNCAN, Pınar; “Kentsel Dönüşümün Sonuçları: Kent Yoksulluğu/Yoksunluğu ve Toplumsal Dışlanma”, *Kent Araştırmaları Dergisi*, S. 16, Ankara, 2015, s. 107-122.
- ERGUN, Cem, MUSTAFA, Koçancı; “Yoksulluk ve Kentsel Mekân Üzerine Birkaç Not...”, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11(24), Mersin 2017, s. 201-228.
- ERSÖZ GÜNİNDİ, Aysel; “Dünya Konferansları Belgelerinde Aile ve Yoksulluk: Saptamalar ve Öneriler, *Aile ve Toplum Dergisi*, 2 (6), Ankara 2003, s.71-89.
- İLHAN, Süleyman; “Kentsel Yoksulluğun Anlam Dünyası”, (Ed. Ömer Aytaç, Süleyman İlhan), *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2013.
- KALAYCIOĞLU, Sibel, RİTTERSBERGER –TILIÇ, Helga; “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Başetme Stratejileri”, *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara 2002, s.197-246.
- KARAKAŞ, Mehmet; “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XII. S. 2, Afyon 2010, s. 1-18.
- NEWMAN, David M.; *Sosyoloji Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek*, (Çev. Ali Arslan), Nobel Akademik Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara, 2013.
- OKTİK, Nurgün; “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar”, (Ed. Nurgün OKTİK), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir, 2008.
- SARI GERŞİL, Gülşen, YEŞİLYURT, Hülya; “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk: Türkiye’deki ve Dünyadaki Perspektifi”, *International Conference on Eurasian Economies*, 2014, s.1-9.
- ŞAHİN, Tijen; *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, 2009.
- T.C. BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI, *Kentleşme Şurası: Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu*, Ankara, 2009.
- YILMAZ, Cevdet; “Kentsel Yoksulluk, Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin Dönüşümü”, (Ed. Nurgün OKTİK), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir, 2008.